

Tilburg University

Erkenning en waardering door de generaties heen van belang

Oei, T.I.

Published in:

Mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse

Publication date:

2010

Document Version

Peer reviewed version

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Oei, T. I. (2010). Erkenning en waardering door de generaties heen van belang. *Mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse*, 25(10), 191-192.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Verschenen in: Mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse, 2010, 25, 10, p. 191-192.

Erkenning en waardering door de generaties heen van belang*

*T.I. Oei***

Carlos Kleiber (1930-2004) gold als prototype van naar perfectie strevende dirigenten. Hij werd herhaaldelijk tot beste dirigent ooit in de pers uitgeroepen.

Hij was enige zoon van de wereldberoemde dirigent, Erich Kleiber (1890-1956), die de verzuchting zou hebben geslaakt, dat het jammer was dat Carlos muzikale talenten had. Niet duidelijk werd, waarom vader zo dacht. Vader zond Carlos tegen zijn wil voor een prestigieuze studie naar Zürich, en vond dat hij iets serieus moest doen, in plaats van muziek bedrijven, namelijk scheikunde studeren. Maar al snel ging Carlos zijn eigen weg, wat in feite betekende, een weg die op die van zijn vader leek: componeren, musiceren (ondermeer zang, piano en slagwerk) en dirigeren. Al in het begin van zijn twintiger levensjaren dirigeerde hij (zoals zijn vader) voor het eerst een orkest. Carlos perfectioneerde net als zijn vader iedere voorbereiding op een repetitie. Soms tot in het quasioneindige: vader kon maar liefst tientallen keren oefenen met het orkest voordat hij tevreden was. Carlos ging zelfs verder: hij zei op veelal onverwachte en meestal ondoorgrondelijke momenten een concert gewoon af! Waarschijnlijk, omdat hij niet kon instemmen met wat het bedoelde orkest presteerde. Zijn weinig op band vereeuwigde optredens laten soms een aimabele, glimlachende Carlos zien, met een stijl van dirigeren, alsof hij de melodie ter plekke uit zijn dirigeerstok had getoverd: zijn lichaamshouding, arm- en handbewegingen leken volmaakt afgestemd op snelheid, toonhoogte en vibratie. Soms afgewisseld met een wat nerveus kijkend gezicht, gericht op het orkest, maar niet op een individuele strijker of solist. Een van zijn oefenmomenten met een orkest toont hoe fijnzinnig en lichtvoetig zijn werkmethode was. Niemand werd gecorrigeerd, het ging dan altijd over iets meer pianissimo of wat meer uitgelaten of ingehouden zijn. Zijn *Kleibergrams* (adviesnotities op kladvelletjes die hij voor het orkest achterliet) getuigen van zijn literaire begaafdheid. Bijvoorbeeld, het liefdesduet in de eerste acte van Othello diende te worden gezien 'als een dun laagje sneeuw, gedrapeerd over een Kerstboom'. De maestro wist aldus een optimaal effect te bereiken. Zijn wat ongewone wijze van handelen werd al gauw vereenzelvigd met het beeld van een geniale musicus. Iemand die zijn eigen weg ging, waar geen van de anderen enige greep op had. Zijn muzikale onafhankelijke, maar wel sociale gedrag (hij kon in het contact minzaam en gezellig zijn) leidde tot vele verzoeken in de wereld om zijn kunde te tonen. De meeste uitnodigingen sloeg hij echter af. Geen enkele journalist kon hem verleiden tot een interview. Zo deed het verhaal de ronde dat hij zozeer de

muziek en de bedoelingen van de componist zichzelf had eigengemaakt, dat hij als het ware de vermeende lijdensweg van iedere componist van een stuk dat hij zou uitvoeren herbeleefde. Dan kon hij enigszins uitdragen wat de ware bedoelingen van de componist in kwestie waren. De rol die hij speelde was dan alleen maar die van de vertolker van de componist - eeuwen later dan het stuk was gemaakt. Hij koos favorieten uit: symfonieën van Beethoven, van Brahms, opera's van Berg, Bizet, Puccini, Strauss, Verdi, Wagner, en nog wat andere stukken, zoals die van Dvorák. Hij leek die stukken verinnerlijkt te hebben. Een dergelijke identificatie met een object is vanzelfsprekend emotioneel en energieopslokkend. Zijn Sloveense vrouw (balletdanseres) stierf, - en binnen een jaar was ook hij overleden, 74 jaar oud. Maar zijn teruggetrokken levenspad sinds de jaren negentig maakte het waarschijnlijk dat hij langzaam maar zeker door depressie en emotionele vertering was uitgeput. Waarom hij zich miskend moet hebben gevoeld, moet een nadere blik op zijn jeugd kunnen vertellen.

Carlos bracht zijn jeugd door op internaten. Een hechttingsprobleem moet bij hem een rol hebben gespeeld, want zijn moeder wordt in de verhalen over zijn jeugd amper genoemd. De vader, die wat dwingend was aangelegd, wenste voor hem geen carrière als dirigent. De zoon was, zo blijkt uit getuigenissen, sensitief, onzeker, faalangstig en weifelend.

Vader overleed plotseling aan een hartaanval op 66 jarige leeftijd. Vader heeft sinds zijn emigratie naar Argentinië (hij was toen 45 jaar oud) nooit meer lange contracten gehad als in het begin van zijn carrière. Ook de zoon kon zich later in zijn leven niet binden aan langdurige aanstellingen. Hij was bang dat hij zich in moest laten met zaken, waar hij het principieel niet mee eens was, zoals de commercialisering van het dirigentenbestaan (met vele inkomsten uit het opnamewerk). Hij ging op het laatst (na zijn 50^e) alleen nog als dirigent werken als hij niets meer in de ijskast had. Een melding die nota bene werd gemaakt door een collega (Herbert von Karajan), die bekend stond om zijn lucratieve platencontracten. Overigens stak Von Karajan (en later ook Bernard Haitink) zijn bewondering voor Carlos' bijzondere dirigeertalent ('conductor of conductors') niet onder stoelen of banken. Hij hield van dure auto's, maar mocht van zijn geweten ze kennelijk niet zelf aanschaffen. Een keer liet Carlos zich een Audi limousine cadeau doen voor zijn werk als dirigent voor een eenmalig concert in Duitsland. Vader (geen jood), principieel als hij was, heeft consequent de Nazi's niet willen volgen of zich aan hen onderwerpen. Hem ontgingen daardoor vele prestigieuze functies in Duitsland. Hij emigreerde in de jaren dertig met zijn gezin naar Argentinië, alwaar hij de naam Karl van zijn zoon veranderde in Carlos. Vader had andere plannen met zijn zoon, maar kon uiteindelijk niet verhinderen, dat die toch dirigent werd.

Of Carlos bang was voor zijn vader blijkt niet duidelijk uit verschillende getuigenissen, maar hij wilde beslist geen 'zoon van papa' genoemd worden. Eens debuteerde hij als dirigent onder de schuilnaam Karl Keller¹, waarop vader de heer Keller ervan in kennis stelde dat hij wist dat hij en zijn zoon dezelfde persoon was... Het leven van Carlos leed al van kinds af aan

¹ Carlos wilde zijn eigen weg volgen, weliswaar als zoon van Erich (=Karl), maar niet als de zoon van de wereldberoemde Kleiber. In de keuze van zijn pseudoniem schuilt zijn ambivalentie: hij wilde niet herkenbaar zijn, maar ging – symbolisch – ondergronds (Keller betekent kelder).

onder het gewicht van vaders betekenis, evenals onder het gemis van een moeder die voldoende (emotioneel dan wel feitelijk) tegenwicht kon bieden. De levensrol van Carlos toont aan hoe hij ondanks allerlei ambivalenties de waardering en erkenning van zijn vader zocht. Die erkenning en waardering zocht hij in het werkgebied, waar zijn vader roem had geoogst. Een territorium, waarin vader werd uitgedaagd zichzelf dusdanig te beheersen niet alleen om de aanwezigheid van zijn zoon te kunnen verdragen, maar ook door zo te doen diens briljante mogelijkheden een kans van slagen te geven.

Kind zijn van een genie moet moeilijk zijn (hoe kan je je vader ooit overtreffen?), en vormt te meer een lijdensweg, als je zelf als kind ook geniaal bent: wie is beter? Vadermoord kan psychodynamisch gezien dan niet plaatsvinden, - je losweken van vader, zonder dat zulks betekent dat je hem – door je excellente prestaties al of niet symbolisch - ombrengt. Want de onzekerheid daarover - wie van de twee, vader of zoon, is de beste? - blijft als een verterende ziekte - al of niet bewust - in je dooretteren. Dit blijft, zolang er geen waardering en erkenning plaatsvindt. In het geval van Carlos Kleiber staat het vast dat hij alles van zichzelf gaf, maar dat de vroege dood van vader (op dat moment was Carlos 26 jaar oud, - te jong om al een eigen plek in de dirigentenwereld te kunnen opeisen) aan diens erkenning voor de verdiensten van de zoon in de weg stond. Erkenning in de zin van: het is goed genoeg voor mij als ouder dat je er bent, - wat je ook doet. Opmerkelijk is echter dat vader als peuter wees is geworden en evenmin van zijn vader erkenning kon krijgen voor wat hij gedaan heeft. Psychodynamisch gezien gold zowel voor Erich als Carlos dat, - ondanks hun uitzonderlijke talenten (en de vreugde en het geluk die ze vele generaties muziekliefhebbers hebben geschonken), - beiden aantoonbaar levensvreugde en -geluk hebben moeten missen. Over transgenerationale pathogenese (gebrek aan ouderlijke erkenning door de generaties heen) gesproken.

* Naar aanleiding van het 120^e respectievelijk het 80^e geboortjaar van Erich en Carlos Kleiber

** Psychiater/psychoanalyticus, hoogleraar forensische psychiatrie Universiteit van Tilburg